

cuadernos comarcales

RURALIDADES

**Perspectivas de desarrollo rural
y concreciones socioeconómicas**

Descubrir la Canal de Navarrés

EDICIÓN

Instituto de Estudios Territoriales El Caroig

EDITORES

Marina Aparicio Barberán y pep aparicio guadas

AUTORES

Artur Aparici, Vicent Querol, Xavier Ginés, Daniel Llobell, Martine van Boven, Alicia Pascual García, Ezequiel Martínez, Xavier Delgado, Maria José Payá Valdés, Àngela Gimeno Martínez, Rafael Cambra, Josep Gayà Mengual, Andreu Costa, Ricard Calvo, Enric Sigalat, Juli Antoni Aguado, Marina Aparicio Barberán y pep aparicio guadas

COLABORADORES

Pepa Tornero Belda, Carina Primo Valiente, Txema Peláez Palazón

FOTOGRAFÍAS

Llegat fotogràfic Alfredo Sanchis Soler

REVISIÓN

Paqui Borox López

DISEÑO Y MAQUETACIÓN

gap

ISSN

2386-2963

Cuadernos comarcales es una publicación anexa a la revista *Caroig*

DEPÓSITO LEGAL

V-1641-2014

REDACCIÓN, SECRETARÍA Y ADMINISTRACIÓN

Plaza de la Comunitat Valenciana s/n

46810 Enguera

ietecelcaroig@gmail.com

<http://www.ietecelcaroig.org>

RURALIDADES

**Perspectivas de desarrollo rural
y concreciones socioeconómicas**

RURALIDADES

Perspectivas de desarrollo rural y concreciones socioeconómicas

QUESA, la Canal de Navarrés

24 DE OCTUBRE DE 2024

9:30 / 9:45 h:

Presentación

A cargo de: **Carina Primo Valiente**, presidenta del GAL Caroig-Xúquer; **Pepa Tornero Belda**, gerente del GAL Caroig-Xúquer, **Txema Peláez**, secretario del GAL Caroig-Xúquer y **pep aparicio guadas**, Instituto de Estudios Territoriales el Caroig

9:45 / 11:30 h:

Perspectivas de desarrollo rural y concreciones socioeconómicas al Caroig

- **Noves Ruralitats, polítiques sociopúbliques i practicabilitat de la vida.** Artur Aparici, Universitat Jaume I, Castelló
- **Febleses i amenaces al voltant del despoblament: un repte del desenvolupament rural.** Ricard Calvo, Universitat de València

Coordina: Carina Primo, presidenta del grupo GAL Caroig-Xúquer

11:30-13:30 h:

Perspectivas de desarrollo rural y concreciones socioeconómicas al Caroig

1.

Daniel Llobell, *Natural de Montaña*; Alicia Pascual, *Adlypse y ADL-Ajuntament de Bicorp*; Enrique Pedrón, *presidente de CampoEnguera, Cooperativa Valenciana*; Martine van Boven, *Rural Tourism Benali SL*; Ezequiel Martínez, *Siempre Viva, Cooperativa Valenciana*

Coordina: Txema Peláez, secretario del grupo GAL Caroig-Xúquer

13:30-14 h:

2.

Cap a una estratègia de millora de la implantació del GAL Caroig-Xúquer-Serra Grossa: presentación de resultados del proyecto An-ter. Xavier Delgado, *Silene, consultoria cooperativa valenciana*

Coordina: Pepa Tornero, gerente del GAL Caroig-Xúquer

16:00-17:30 h:

3. Perspectivas de desarrollo rural y concreciones socioeconómicas al Caroig:

- **Agricultura ecològica i de muntanya i el seu paper en el desenvolupament rural.** M. José Payá Valdés, *SEAE*
- **Iniciatives d'èxit en la producció de naturalesa i la sostenibilitat.** Pablo Calatayud, *celler del Roure*
- **La custodia del territorio y el desarrollo rural.** Àngela Gimeno Martínez, *Associació Bioterreta Custòdia Agrària*

Coordina: pep aparicio guadas, *IETEC*

17:30-18:30 h:

El Mercat del Riurau: crisi global, solucions locals (35')

Josep Gayà Mengual, *director del documental y miembro del colectivo Mirades*; Andreu Costa, *productor y presidente de la Associació Mercat del Riurau*

18:45 h:

Clausura

*Als milers de dones, i d'homes, anònimes
que han mantingut viva la cultura camperola
al llarg de la història i fins l'actualitat
al nostre territori.*

“... despachar la experiencia campesina como algo que pertenece al pasado y es irrelevante para la vida moderna; imaginar que los miles de años de cultura campesina no dejan herencia para el futuro, sencillamente porque ésta casi nunca ha tomado la forma de objetos perdurables; seguir manteniendo, como se ha mantenido durante siglos, que es algo marginal a la civilización; todo ello es negar el valor de demasiada historia, de demasiadas vidas.”

JOHN BERGER

“La ruralitat defineix un entorn i un model de vida que, vinculats a unes activitats i a uns valors, delimitarien els territoris amb menys població i més distribuïda en espais poc urbanitzats i on les funcions principals estarien relacionades amb el sector primari.

Amb els canvis socioeconòmics i tecnocientífics, la ruralitat també defineix el caràcter i l'esperit dels seus habitants...”

VANESSA FREIXA RIBA

“¿Y si el problema de la despoblación comenzó por la falta de atención y la constante discriminación hacia todas las mujeres de nuestros pueblos? Es tan obvia la respuesta que duele. En nuestras manos, y no sólo en las de las mujeres rurales, está la solución. Y aunque son ellas las que han empezado con sus proyectos a no dejar que se muera el medio rural y sus habitantes, tenemos que involucrarnos todos para que todas cuenten y sean visibles.”

MARIA SÁNCHEZ

PRÒLEG. Ruralitats. Picar pedra... fer casa i camí envers la gent i la trobada

Marina Aparicio Barberán i pep aparicio guadas,

Institut d'Estudis Territorials el Caroig

“Un campesino intacto era la única clase social con una resistencia interna hacia el consumismo. Desintegrando las sociedades campesinas se amplía el mercado...”

JOHN BERGER

Introducció

L'Associació Institut d'Estudis Territorials el Caroig, IETEC, realitza un ampli ventall d'accions formatives, socioeconòmiques, investigadores i culturals, etc. en col·laboració amb diverses entitats, col·lectius... per enfortir i donar poder a la ciutadania del territori del massís del Caroig i, especialment, a la Canal de Navarrés. I, en aquesta ocasió, conjuntament amb altres institucions, entitats..., que busquen millorar substancialment la qualitat de vida de les veïnes i veïns que en formen part, hem organitzat aquesta Jornada: *ruralitats/ruralidades*, en Quesa, sent aquesta una activitat que d'absoluta prioritat per abordar l'apoderament de la comarca —i també dels territoris del massís del Caroig.

Aquesta acció formativa i cultural, dinamitzadora i sociopolítica, praxi de reflexió-acció-reflexió sobre l'esdevenir de la nostra comarca, està plantejada com una nova anàlisi d'oportunitats i fortaleeses, debilitats i amenaces... que caracteritzen la comarca i a la ciutadania que en ella ha decidit viure, tant d'origen intern com extern, ja que tots dos s'entretreixeixen. Un entretreixit al que li hem d'atribuir-conferir intensitat al plus de valor que comporten les potencialitats, que sempre cauen de l'àmbit de les dones i els homes en marxa i en lluita per recompondre i regenerar el teixit sociocultural, econòmic-laboral, cooperatiu-competitiu... des d'una perspectiva humana, ètica i profundament democràtica.

Ruralitats/ruralidades i el territori com a bé comú, com a obra de l'activitat de la seua ciutadania; puix com senyalaven Cristina Herraiz, Jaime Escribano i Joan Rodrigo: “no pot esperar-se, ni tampoc pot demanar-se, que Leader siga el principal factor de canvi territorial econòmic, ambiental, o fins i tot de modernització social. Bàsicament, perquè el desenvolupament d'un territori rural donat no depèn només de Leader, sinó que està condicionat de la mateixa manera pel context econòmic i social en el qual s'integra el territori, tant des del punt de vista espacial com temporal.”¹

Seguim apostant doncs per fer aflorar una realitat feta de xicotets projectes amb valors compartits, que mostren i ensenyen que la vida rural pot estar plena de producció de natura, cultura... i/o de transformació social, cultural i ambiental. Són projectes que treballen amb els principis de cooperació, solidaritat, justícia social, preservació del medi ambient, sobirania alimentària i defensa del territori. Un territori que es vol de xicoteta escala, sostenible, que permeta una vida digna a les gents que l'habiten.

A més a més, amb aquesta col·laboració amb l'Associació per al desenvolupament Sostenible dels municipis del massís del Caroig, serra Grossa i riberes del Xúquer —i també amb ADENE i d'altres entitats— enfortim una dimensió de recolzament, assessorament i recombinació d'esforços, iniciatives, cooperacions... al si del territori Caroig i, sobretot, de reivindicació del món rural, en la seua total expressió, en singular les terres agrestes de les nostres comarques; i, en comú, amb les altres zones i

¹ HERRAIZ, Cristina, ESCRIBANO, Jaime y RODRIGO Joan (2017). *Impacto de Ruralter-Leader en los espacios rurales valencianos. La Canal de Navarrés como caso de estudio de no-desarrollo territorial*. Grup de Investigació de Desenvolupament Rural, UDERVAL, Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local/Universitat de Valencia. Cuadernos comarcales 1. CAROIG. Institut de Estudis Territorials el Caroig. Enguera.

Casa Toñuna

territoris tant de temps oblidats... Hem de fer que aquests tasques i funcions descansin en les empremtes de totes i tots els que ens vàrem precedir, aquelles i aquells que trencaren les espardenyes caminant cap el bancal, a les *campinyes* i a la muntanya, treballant a les almàsseres i trulls, al *sindicat* i a les cooperatives, realitzant marges de pedra seca o fent llenya... Tot això, deixant una estela de senyals i marques que són les que ara podrien orientar-nos en el present-futur, recombinant aquestes empremtes resistents amb les aportacions novelles orgàniques i/o ecologistes que reconeixen i entronquen amb les velles aportacions de les llauradores i llauradors; i, per a això, tenim el deure i la missió de recuperar les seues veus, les seues pràctiques, les seues contribucions... al coneixement i el saber popular agrícola, ramader i silvícola, a les seues pràctiques culturals, ecosocials i polítiques.

Des dels treballs en comunitat fins a la recuperació de les races autòctones, passant per les formes de producció sostenible i les plantes i fruites acomodades a les condicions de la nostra zona, la ramaderia extensiva, els oficis i artesanies vivents, etc. i, sobretot, *el parlar viu*, amb

el qual anomenem i habitem aquest món rural i muntanyenc en el que ara mateix vivim. Un territori viu i ple de vida, un medi rural que sols necessita reconeixement, recuperar les seues veus i, alhora, tenir les mateixes dotacions d'equipaments, de pressupostos, d'inversions... sostenibles —i que possibiliten la transició ecosocial— que altres zones territorials valencianes.

Picar pedra... fer casa

Volem dinamitzar conjuntament amb les entitats, col·lectius, organitzacions, institucions, etc. d'aquest territori un profús procés de ruralització recuperant i millorant les condicions de vida i obrant uns procediments continus de resingularitzacions —lloc a lloc, poble a poble, comunitat a comunitat, comarca a comarca— que, en certa manera, dissolen les falses urbanitzacions neoliberals, dures i sense sentit. I, haurien de ser, como senyala Vanessa Freixa Riba, *“processos de ruralització, que haurien de vincular la transició personal i la social, (i) venen a ser una expressió de la creació d'aquest món nou”*². Aquests processos que són veritablement una transició ecosocial que hem de posar en marxa, de manera urgent, l'educació i la formació permanent i popular tenen una dimensió clau, i és per això que requereixen aquests moviments al nostre món d'una doble articulació aprenent: aprofundir en un procediment de ruralització integral i íntegre que vincule d'una manera efectiva-i-eficient la transició ecosocial personal i social, cultural i sexual. I, de l'altra, un procediment de decreixement no només econòmic sinó, alhora, d'interessos, desitjos... És a dir que reforce la cura i l'atenció-escolta política a la resta dels éssers vivents.

Unes *ruralitats-ruralidades* de nou tipus, arrelades al passat però ben plantades en el present-futur, que garantisquen el ben viure de les dones i homes que habitem aquesta terra arcaica i ferotge, plena de pedres i roques. Un territori mineral de roca mare i margues i graves i conglomerats... unes ruralitats que, sobretot, han d'empeltar-nos potència per tal de reprendre la vida en comunitat. Des de les singularitats construïdes per cadascuna de nosaltres als àmbits i/o oficis en els quals exercim el nostre dia a dia fins a una nova vida comunitària en la qual, seguim aprenent de les equivocacions, tot entenent que hi ha escola tota la vida i, viceversa, tota la vida en l'escola, així és com eixamplem i despleguem el lloc educatiu-formatiu al món de les ruralitats.

És a dir, cadascuna de nosaltres hem de fer el nostre fragment per a, *“iniciar la transició ecològica i social”* como afirma Vanessa Freixa Riba, per exemple, tot seguint i impulsant accions i activitats des de la inspiració del moviment COLIBRIS: *“crida a la insurrecció de la consciència i denuncia el mite del creixement infinit i del consum excessiu. Els valors en que es basa s'especifiquen en vuit propostes: encarnar la utopia, portar a terme una vida sobria i feliç, situar l'ecofeminisme com a centre del canvi, plantejar l'agroecologia com alternativa, vincular la terra i l'humanisme, refundar l'economia i establir una altra educació...”*³ Aquest seria un bon programa-projecte-procés que hauria d'estar al llindar de qualsevol iniciativa pública, privada, mixta, cooperativa... socioeconòmica i cultural que volgués picar pedra i fer casa en aquests llocs rurals i, sobretot, caldria cultivar, moltíssim, aquest llindar. Un llindar que és inici i origen de l'esperit de les generacions passades i, per poder fer això, requerim i necessitem de temps i, alhora, albirar el fèrtil horitzó de resistència i emancipació que anem entre-teixint.

Fer camí, caminant... envers la gent i la trobada

Unes *ruralitats-ruralidades* que també ens han de possibilitar la triple acció de resistència, defensa i reconstrucció de les nostres capacitats, i amb elles, del territori i del paisatge del Caroig. Aquestes accions proposem realitzar-les des d'un horitzó de transició personal i col·lectiva de profunda

² FREIXA RIBA, Vanessa (2023). *Ruralisme. La lluita per una vida millor*. Ara Llibres. Barcelona.

³ FREIXA RIBA, Vanessa (2024). *Ruralisme. La lluita per una vida millor*. Ara Llibres. Barcelona.

arrel i empelt de transició ecosocial. I aquestes ruralitats han de cancel·lar les impotències educatives —des d'infantil fins a l'educació de persones adultes—, culturals —amb un projecte-programa de recuperació de les cultures, els jocs, les músiques i danses... netament populars—, econòmiques —agroecològiques, ramaderes extensives, alimentàries amb obradors compartits, ecoturístiques, etc.— que sempre són fruit de les exclusions de les accions apropiatives, extractivistes, opressores... del capital —i de les dones i homes que li fan el joc al capital i el fan possible i real—. I d'aquesta forma, fer viable la transició com a actual i genuïna resposta a la crisi ecològica, econòmica, cultural... que requereix de les iniciatives, pràctiques, narratives... diferents i antagonistes “(que) ...oposen una diversa valorització de les persones i creacions d'espais de subjectivitat, de desenvolupament, d'autonomia mostrant indicis de les noves formes que prenen les relacions socials i la política. Els protagonistes d'aquestes històries reinterpreten l'entramat que inclou, l'absència i el desig, els límits i els recursos, la necessitat i el luxe, mantenint ferma la recerca d'un horitzó de felicitat i de responsabilitat que comença des d'allò menut sense renunciar a pensar en el gran, creativament. Un pensar que rau en la immediatesa ací i ara tenint present les dones i hòmens d'altres contextos i llocs. Viure en el present imaginant i preparant les condicions per a una transició de civilització”.⁴

La ruralitat com a qualitat específica, constitutiva i diferencial d'allò rural i el ruralisme com definidor del moviment, de l'estil de vida... vinculat a uns valors i principis, a unes activitats i a unes cooperacions, a unes collites singulars i comuns que són les que ens caracteritzen i, com afirma Pol Dunyó i Ruhí: “la exaltación de lo rural en la sociedad general, desde la perspectiva de sus atributos positivos, en relación con el trato directo con la naturaleza, el respeto al medio, la economía social, la ecología y el comercio de proximidad. Un manifiesto futurista lejos del futurismo vanguardista y basado en la prisa por la lentitud”⁵.

Això és el que era el ruralisme i que, ara mateix, haurien de recuperar, actualitzar amb els avanços tecnològic, científics... si realment volem iniciar i/o consolidar una transició ecosocial i resoldre la complexa qüestió de la despoblació puix, com assenyalen Vicente Budí Orduña i Luisa Alama Sabater “la respuesta a la despoblación debe incluir múltiples aspectos y resolver también los problemas en servicios básicos (educación, sanidad) y otras demandas sociales (accesibilidad-conectividad, movilidad y dinamismo sociocultural). Se trata, en definitiva, de articular políticas acordes con una visión que incluye servicios, infraestructuras productivas y prestaciones sociales como un derecho del ciudadano independientemente del espacio territorial en el que se encuentra.”⁶ Així és com la pedra picada, entre altres tasques realitzades, podria servir-nos per enllestir camí i fer casa envers la gent i els llocs que habita en un ineludible i doble gest: passar un llinard i tenir cura de les trobades que propicia; aquesta és sempre la pedra de toc.

Sempre hem considerat que, per crear-construir el present-futur del Caroig, hem de recuperar del passat recent la saviesa i el saber fer de les nostres avantpassades per poder reconstruir i refer les alternatives escaients que estiguen en consonància amb els nous temps i amb les noves necessitats i interessos del territori. Un territori que, com ja vàrem afirmar fa temps, “com a bé comú de les dones i dels homes que hem decidit compartir el nostre destí, que sempre s'ha expressat amb la potent dimensió d'unes vides compartides, plenes de relacions, passades i presents, embotides de vincles i lligams... sense falsificar el passat, sense degradar el futur... treballant adés i ara per

⁴ ‘El límit i la desproporció. En el mercat de les economies diverses’. Antonia De Vita en: BERTELL, Lucía, DERIU, Marco, De VITA, Antonia, GOSETTI, Giorgio (2013). David i Goliat. La primavera de les economies diverses. L'ULLAL Edicions i Publicacions de l'Institut Paulo Freire. Xàtiva.

⁵ DUNYÓ I RUHÍ, Pol (2021). Romper la tierra. Contra las mentiras del mundo rural. Rayo Verde Editorial. Barcelona.

⁶ BUDÍ ORDUÑA, Vicente; ALAMA SABATER, Luisa (2022). ‘Economía rural, mercado de trabajo y despoblación: efectos derivados de un tamaño de mercado reducido.’ En: Revista de Treball, economia i societat; N° 104-Número especial jornada Un medio rural posible y necesario. Castejón.

*reconstituir i restituir els boscos, els prats...; les fonts i els rius...; les cultures —sabers, usos, aprenentatges...—, auxiliant i convivint, dignament i plena... en un món rural viu*⁷. Tot recordant-nos que el lloc és allò que diu la gent puix sense les persones no hi ha lloc, per una banda; i per altra, les pràctiques rurals —tenir els coneixement per a gestionar la terra, els animals...; produir aliments i d'altres matèries necessàries i vitals; fer casa i comunitat; autogestionar l'economia local-comarcal autogestionades; curar i les relacions personals i socials; etc.— així enteses son les que, inequívocament, ens garantiran la autonomia, la inter-dependència, la convivencialitat i la vida a les persones al si d'una comunitat, sense perdre de vista el món i la gent, parant atenció, moltíssima atenció, a les persones i a les experiències que ja són en eixe camí, en eixa trobada... ultrapassant els llindars, amb confiança i duent els valors rurals on treballem, gaudim, vivim...

⁷ PIQUERAS JUAN, Jaime; APARICIO GUADAS, pep (2018). El territorio como bien común. Agricultura, ganadería, silvicultura... en el macizo del Caroig. Publicaciones del Instituto de Estudios Territoriales el Caroig. Xàtiva.

Noves Ruralitats, polítiques públiques i practicabilitat de la vida.

Artur Aparici, Vicent Querol i Xavier Ginés. *Fòrum Nova Ruralitat; Universitat Jaume I*

Es diuen moltes coses sobre la ruralitat i moltes d'elles tenen molt poc a veure amb la situació real de les persones que habiten l'actual entorn rural. Cada vegada resulta més important que existisquen espais d'anàlisi com aquest, on es pugui debatre amb rigor i profunditat, separant la pella de la polla, i construint un relat propi, bastit des de la perspectiva rural, que ens ajude a fer front als nombrosos reptes que encaren els nostres pobles. Tot conscients, parafrasejant a l'intel·lectual de Sueca, que tota política que no faci el rural, serà feta contra la ruralitat.

El creixent interès mediàtic pel medi rural

Des del moment en què des dels mitjans de comunicació es va suscitar el debat social sobre "l'Espanya Buidada", l'estigma de la despoblació ha estat el prisma obligat des del qual es mira la ruralitat. Curiosament, aquest tòpic del despoblament ha substituït amb enorme èxit el tòpic anterior de la ruralitat congelada en el temps, estàtica i immòbil, perpètuament immune als canvis socials i impermeable a la modernitat. Possiblement, bona part de l'èxit d'aquesta substitució d'un tòpic per l'altre rau en el fet que tots dos són perfectament compatibles. A l'antiga imatge en blanc i negre del rural aturat en els anys 60, se li pot afegir perfectament aquesta altra del buidament demogràfic, que culpabilitza la gent rural de perdre la poca població que li quedava a causa de no haver sabut encaixar en la modernitat.

Així, mitjançant una potent i profusa difusió mediàtica és com la població, tant la urbana com la rural, disposa a hores d'ara d'un relat, el del rural despoblat i desèrtic, sobre el qual construir l'imaginari col·lectiu de la ruralitat del segle XXI. Es pot dubtar que aquest relat descriu de debò la ruralitat realment existent en l'actualitat, però és indubtable que ha transformat eficientment la percepció social del rural, de manera que està facilitant enormement la identificació dels territoris rurals com a zones de sacrifici, llestes per a sofrir sense resistència qualsevol iniciativa extractivista, per irracional que pugui semblar. El discurs del despoblament ha servit per a posar la diana a l'esquena dels pobles rurals (Aparici, Querol i Ginés, 2023).

No cal dir, que l'arquetip de població rural que li encaixa com anell al dit a aquest discurs que es mira la ruralitat des de la 'despoblació' és, lògicament, una població completament passiva i submissa. Vist des d'aquesta òptica mediàtica d'una ruralitat despoblada i obsoleta, única culpable de tot el que li passa, deu resultar prou incomprensible constatar la fantàstica resistència de molts pobles rurals enfront de determinats projectes extractivistes, com ara les megaplantes solars i eòliques, les línies de Molt Alta Tensió (MAT), els projectes de renaturalització i *rewilding* (com el del Yellowstone europeu Maestrazgo-Els Ports), o senzillament, la contestació insubmissa i digna de la gent rural a determinades pràctiques urbanocèntriques que s'entesten a transformar l'activitat turística en medi rural en una exhibició de supremacisme urbà.

En canvi, la situació s'entén millor si, per compte de creure'ns el relat mediàtic, fem cas a les publicacions del món acadèmic (Camarero, 1993), el qual n'és conscient que en realitat el medi rural no ha deixat d'avançar i de canviar en cap moment, menys encara en acabar l'èxode rural. De fet, la Sociologia Rural assumeix que la ruralitat disposa dels seus propis futurs i evoluciona autònomament cap a ells de manera paral·lela, i sovint alternativa als futurs urbans. Així és com, gradualment, posteriorment a l'èxode rural, des de finals de la dècada dels anys 70, quan ja s'havia produït el despoblament, sobre la base d'una mobilitat i una itinerància creixents, s'ha anat forjant una Nova Ruralitat, socialment diversa, ideològicament heterogènia, econòmicament molt desagraritzada i es mire per on es mire, significativament complexa. (Camarero, 1996)

La Nova Ruralitat. I si la desigualtat social territorial fora reversible?

Ara ja no és el moment de fer polítiques que mitiguen el despoblament, allò va passar fa cinquanta anys, tanmateix, continua pendent la reversió del fortíssim desequilibri territorial valencià (Aparici, Querol i Ginés, 2023). Els serveis públics, els equipaments, les infraestructures, ..., continuen concentrant-se cada cop més, provocant, en la part menystinguda, un degoteig constant de joves que abandona els pobles. En el moment present, urgeix revertir la desigualtat territorial, la qual cosa exigeix governar equitativament el territori, de manera que les parelles joves puguin triar viure i desenvolupar el seu projecte vital i professional en un poble rural. Contràriament al que ens diu el relat mediàtic, el nucli del problema actual dels pobles rurals no és la gent major, són els/les joves (Fòrum Nova Ruralitat, 2019)

La Nova Ruralitat, com déiem, se sustenta en la mobilitat (Camarero i Oliva, 2019). Hi ha qui treballa fora del poble i hi ha qui ve a treballar cada

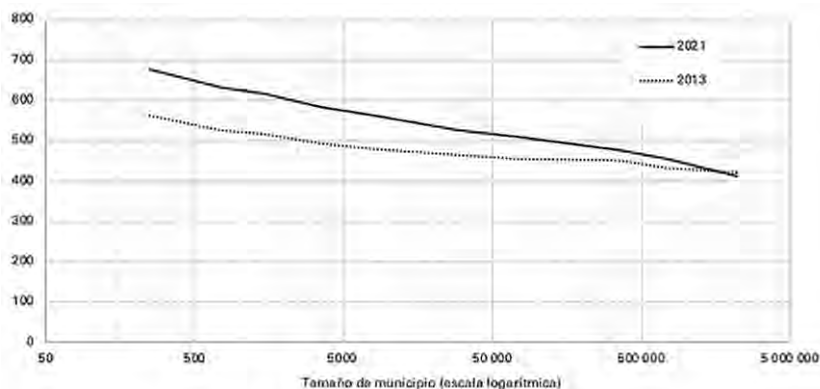
Casa Fillo

dia, hi ha qui estudia fora i torna els caps de setmana, hi ha qui es mou pendularment, resideix al poble entre setmana i els caps de setmana a la ciutat o a la inversa, hi ha qui viu al poble durant temporades més o menys llargues, hi ha qui només ve de vacances i hi ha qui de vacances se'n va del poble,... Més enllà dels empadronats, concepte que té només una utilitat quasi exclusivament administrativa, sociològicament mirat, tenim veïnat resident fixe i veïnat flotant. Aquest darrer, amb desiguals períodes de permanència al poble segons els casos. Tots ells amb una gran mobilitat, tant els veïns fixes com els flotants. S'ha convertit en un lloc comú que sense cotxe no es pot viure a un poble. De fet, l'índex de motorització de les famílies és major als pobles que a les ciutats (Camarero, de Grammont, i Quaranta, 2020).

Siga com siga, la població flotant constitueix una part important de l'economia local i afecta, per tant, la sostenibilitat social del poble. No sols pel fet que en molts casos aquestes persones són propietàries d'habitatges i de finques del terme, sinó també perquè la seua presència altera el tipus de sociabilitat i les interrelacions entre el veïnat. Es tracta, per tant, d'un impacte positiu en uns aspectes i negatiu en uns altres. Només a tall d'exemple, es tracta d'una forma de mantenir gent jove als pobles, ni que siga els caps de setmana o períodes vocacionals, amb un notable dinamisme i activitat, mentre que per l'altre costat afecta el preu de l'habitatge, sovint a l'alça, i també, en els casos de persones poc integrades o poc socialitzades en la forma rural de relacionar-se, pot erosionar la vida de poble, en esperar i pretendre que el municipi funcione al seu servei, o que esdevinga en una mera urbanització sense sentit de poble (Del Pino, 2014).

Convé destacar que, a diferència de les ciutats, al medi rural no se li reconeix el dret a disposar de transport públic. Aquell poble on funciona algun servei d'autobús, sap perfectament la desconexió absoluta que hi ha entre aquesta versió obsoleta de transport públic i les necessitats reals de mobilitat de la població rural. Necessitats de totes les edats, diferents entre elles, incloent-hi les de la gent jove. Un transport públic rural modern i eficient consistirà en un tipus de vehicle que pugui funcionar a demanda, que se'l sol·licite en cada cas a l'hora del dia que faça falta, inclosos els caps de setmana, quan els necessita la joventut per al seu oci ultralocal, per exemple. Amb tarifa plana independentment del desplaçament —2€ com al pirineu francès?—, ocupant-se també del servei de paqueteria dels pobles, ... Cal dir que, actualment, sense dret al transport públic, tota la mobilitat rural es fa amb vehicle privat.

Índex de motorització segons tamany poblacional (2013-2021)¹

Font D.G.T. (Camarero i Oliva, 2023:34)

¹ S'han eliminat els anomenats municipis rurals flota. En els quals, hi ha empreses que inscriuen les seues flotes de vehicles per pagar menys impostos.

Sense transport públic, amb una atenció sanitària de segon nivell a molts quilòmetres de casa, amb una escolarització infantil escassa, amb unes telecomunicacions sovint precàries i insegures, de vegades sense caixer automàtic,..., malgrat tot, i a contracorrent d'uns governs que han menystingut i ignorat el rural, hi ha una Nova Ruralitat sorprenentment emprenedora, creativa i persistent en buscar les solucions a tots els impediments que li posa quotidianament l'Administració (Fòrum Nova Ruralitat, 2019).

Desenvolupar i promoure projectes de poble.

En qualsevol cas, per més que la Nova Ruralitat ha donat continuïtat a municipis rurals que a finals dels anys 70 semblava que no tardarien a tancar-se (Camarero, 1993), a hores d'ara, la viabilitat o sostenibilitat social dels nostres pobles rurals no estan assegurades. La mobilitat i la població flotant han funcionat durant aquestes darreres dècades com un baló d'oxigen que ajudava a mantenir en funcionament el poble, això sí, amb una baixa densitat demogràfica normalitzada i sovint, amb fluctuacions enormes de població entre els caps de setmana o els ponts i la resta dels dies. Tot i això, la sensació de precarietat i de fragilitat d'alguns pobles petits és permanent (Aparici, Querol i Ginés, 2018).

El futur dels pobles rurals depén principalment del flux de connexions que té amb la resta de pobles que configuren la regió urbana en la qual es mouen i amb la que intercanvien serveis, mercaderies, informació, persones,... (Aparici, 2018) Tot i això, imaginar un futur possible per al teu poble i lluitar en companyia d'altres persones, per aproximar el poble a eixe futur desitjat, és un privilegi existencial que difícilment pot oferir la ciutat a la majoria dels seus ciutadans. Quan sorgeix o es crea, un 'projecte de poble', les petites dimensions dels pobles permeten als seus veïns aquesta mena de rellevància. Eixa capacitat d'influir en l'esdevenir del poble, de condicionar el seu futur, de propiciar uns canvis i impedir-ne uns altres, de fer que més persones empenen en la mateixa direcció i que això siga determinant per a l'evolució del poble. Això només és possible en les particulars condicions dels pobles petits (Querol, Aparici i Ginés, 2021).

Aquesta metodologia de dinamització social dels pobles menuts, basada en el 'projecte de poble', té més possibilitats de ser efectiva que els mètodes convencionals centrats en el present i el passat. Així doncs, cal substituir una metodologia inapropiada, encarada al passat, per una altra que avalue i analitzi la realitat actual a partir d'una visió de futur elaborada i compartida per un grup de persones, que poden acabar constituint un grup de lideratge local, o supralocal si el projecte acaba ultrapassant els límits municipals.

Però, quin futur del nostre poble projectem?

Imaginar el futur possible del nostre poble és sempre una tasca enormement complexa. Sobretot, perquè en funció de la quantitat i qualitat d'informació que es dispose sobre el poble, la comarca, la regió urbana i fins i tot, sobre el conjunt del món, s'estarà en millors o pitjors condicions per a conjeturar possibles escenaris futurs (Fòrum Nova Ruralitat, 2021). Quines són les tendències o la direcció dels canvis en determinades tecnologies o en determinades pautes de consum, o en determinades formes de produir?, són variables que ens influiran a l'hora d'imaginar futurs possibles. I no oblidem, que això ho hem de connectar amb les singularitats, particularitats i recursos concrets del nostre poble. És òbviament una tasca feixuga i complexa que, a més a més, cal que es faça de manera col·lectiva, atés que, perquè siga efectiva, la visió de futur que construïm ha de ser compartida pel grup de lideratge.

Bé, però ens ajudaria que almenys els aspectes més importants o centrals del futur de l'espècie humana foren estables i no anaren a canviar. No siga cas que mentre estem imaginant un futur del nostre poble, la nostra societat entre en crisi —col·lapse— i es veja immersa en un considerable seguit de transformacions. I en el cas que el marc de joc canvie poc o molt, hauríem de poder-ho preveure, per a incorporar-ho a les nostres anàlisis i càlculs. Els

estudis de prospectiva sempre inclouen la clàusula *ceteris paribus*, és a dir, que la previsió que es fa només pot encertar *si res fonamental o essencial del marc de joc no canvia*, perquè els canvis importants que puguem ocórrer alterarien les projeccions, amb tota seguretat, i a més a més, ho farien en una direcció que en el moment present ens és desconeguda o que ens resulta imprevisible.

Malauradament, vivim una època històrica que es caracteritza justament per l'angoixant defalliment incessant del mateix sistema econòmic capitalista. Fins al punt, que sovint deixa entreveure la possibilitat d'una tercera guerra mundial de conseqüències imprevisibles, però de ben segur summament catastròfiques. Més enllà d'aquesta situació, que ja constitueix en ella mateixa una incertesa monumental, cal destacar, ni que siga només enumerant-los, quatre factors de crisi de difícil previsió, però que cal analitzar indefugiblement i fer-ne el seguiment:

- a. **L'escalfament global**, amb conseqüències climàtiques que no sols afecten l'habitabilitat dels territoris, sinó també la viabilitat de certs cultius tradicionals i l'eventual necessitat de substituir-ne alguns, incloses determinades varietats forestals dels nostres boscos.² Sense sortir d'aquest camp temàtic, atès que el consum de combustibles fòssils i l'escalfament global estan directament relacionats, hem d'entendre la crisi energètica causada per l'exhauriment previsible d'aquests combustibles, que afecta la viabilitat d'un sistema socioeconòmic rural com l'actual basat en la mobilitat, en el transport privat i, per tant, totalment depenent de la gasolina i el dièsel. I també afecta enormement la producció agrària, igualment depenent (Turiel, 2022). A tall d'exemple, davant l'eventualitat d'un encariment significatiu dels combustibles, resultaria imprescindible disposar d'un servei de transport públic rural, eficient i modern. Així mateix, tal com explica la doctora Àlicia Valero (Tena, 2021), la crisi derivada de la manca de matèries primeres essencials ens aboca a la incertesa en la pervivència de les nostres tecnologies, constituïdes per ells o usuàries d'aquests materials. No oblidem la incertesa quant a la sobirania alimentària (Fòrum Nova Ruralitat, 2022). Els pobles rurals s'abasteixen d'aliments distribuïts per la indústria alimentària, de manera que sovint ja no disposem de producció alimentària de proximitat en els nostres mateixos pobles, o és una producció especialitzada (Steel, 2014).
- b. Si persisteix la **desigualtat social territorial** actual, és a dir, si no s'inicia aviat la reversió del desequilibri mitjançant un sistema de govern equitatiu del territori i el rural roman com fins ara en la zona subordinada, les capacitats dels territoris rurals d'encarar el futur són minses. L'arbitrarietat fa summament imprevisible el futur. Ser objecte de qualsevol projecte extractivista serà possible en tot moment. És urgent aconseguir que hi hagen dos marcs normatius, un urbà i l'altre específic de la zona rural del país, de manera que es produïsquen normes apropiades per als pobles i que responguen a les seues necessitats. Haver de funcionar sistemàticament amb normes fetes per a les ciutats resulta cada cop més insostenible per als pobles. Així mateix, recuperar uns mínims de sobirania municipal, ara ja molt escassa, és bàsic per a desenvolupar projectes de cada poble (Fòrum Nova Ruralitat, 2019).
- c. **L'urbanocentrisme** és la ideologia que invisibilitza la desigualtat social territorial. És la ideologia que fa veure com a normal la manca de drets de ciutadania de les zones rurals del país. Qualsevol avanç en la superació d'aquesta ideologia, per mínim que siga, amplia enormement les possibilitats de futur dels pobles rurals. Creure que les normatives i les categories urbanes valen per a qualsevol

² Sembla que el Cedre de l'Atlas substitueix avantatjosament algunes varietats de pi.

àmbit i són les úniques vàlides, constitueix una **urbanonormativitat** tendencialment asfixiant de la vida rural (Fulkenson, i Thomas, 2019). Aquesta perspectiva ideològica fa creure a moltes persones, entre elles alts càrrecs de l'Administració i membres de la classe política, que el nostre 'medi rural' és en realitat, el seu 'medi natural', una vegada que el medi natural de les ciutats ja és només un record.

- d. **Crisis demogràfiques.** Les guerres, pròpies d'aquest període de crisi del sistema econòmic capitalista i de pèrdua d'hegemonia de l'imperi estatunidenc, així com l'increment de l'extractivisme, la lluita per matèries primeres escasses i les crisis climàtiques, fan preveure macromoviments migratoris globals, que afegits als actuals, desconeixem com poden afectar els nostres pobles rurals.

Tots aquests són factors a incloure en els processos de deducció i imaginació de futurs possibles, desitjables i viables, per als nostres pobles rurals.

Referències bibliogràfiques

- APARICI, A., QUEROL, V., & GINÉS, X. (2023). La desigualdad social en el territorio. Un enfoque sociológico desde la Nova Ruralitat. En ORTIZ, D., LÓPEZ, E., & OLIVEIRA, F. *Transformaciones de la agricultura y del medio rural en la Península Ibérica. Homenaje a Eladio Arnalte Alegre*. (pp. 262-276). Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Serie Estudios
- CAMARERO, L., & OLIVA, J. (2023). Movilidad y cohesión territorial. La conformación del sistema rural-urbano de la automovilidad. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, (185), 23-42. <https://doi.org/10.5477/cis/reis.185.23-42>
- FÒRUM NOVA RURALITAT (2022) <https://novaruralitat.org/vi-jornades-de-la-nova-ruralitat-2022/>
- GINÉS, X., QUEROL, V. A., & EJARQUE, A. (2022). *Estratègies per al desenvolupament local a la ruralitat. Diagnòstic del professional tècnic en desenvolupament local al rural de Castelló*. <http://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/196669>
- FÒRUM NOVA RURALITAT (2021) <https://novaruralitat.org/v-jornades-de-la-nova-ruralitat-2021/>
- QUEROL, V., APARICI, A., & GINÉS, X. (2021). Enfoque de la nueva ruralidad. In J. M. García Álvarez-Coque (Ed.), *Despoblación rural. Problemas y soluciones* (pp. 39-40). Universitat Politècnica de València.
- TENA, V. (2021) Entrevista a Alicia Valero. *Revista Mètode*. Universitat de València. <https://metode.cat/noticies/el-temps-de-metode/entrevista-a-alicia-valero.html>
- CAMARERO, L., DE GRAMMONT, H. C., & QUARANTA, G. (2020). El cambio rural: una lectura desde la desagrariación y la desigualdad social. *Revista Austral de Ciencias Sociales*, 38, 191-211. <https://doi.org/10.4206/rev.austral.cienc.soc.2020.n38-10>
- QUEROL, V. A. & GINÉS SÀNCHEZ, X. (2020). La participació dels espais rurals en la sostenibilitat ambiental. Anàlisi dels discursos d'iniciatives productives en el context rural de Castelló. *Disjuntiva. Crítica de les Ciències Socials*, 1(2), 13. doi:10.14198/disjuntiva2020.1.2.2.
- CAMARERO, LUIS Y OLIVA, JESÚS (2019). «Thinking in Rural Gap: Mobility and Social Inequalities». Palgrave Communications, 5(1): 1-7. doi: 10.1057/s41599-019-0306-x DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0306-x>
- FÒRUM NOVA RURALITAT (2019) <https://novaruralitat.org/manifest/>
- FULKENSON, G. M., & THOMAS, A. R. (2019). *Urbanormativity. Reality, representation, amb everyday life*. Lexington Books.
- QUEROL VICENTE, V. A., GINÉS, X., & APARICI, A. (2019). Nueva ruralidad y generación de discursos sociales desde el ámbito productivo: pastoreando significados. *Ager*, 15, 1-23. <https://doi.org/10.4422/ager.2019.15>

- APARICI, A., QUEROL, V. A., & GINÉS, X. (2018). Despoblament al Caroig. Propostes d'actuació per a un món rural viu i repoblat. Caroig, 9.
- APARICI, A. (2018) Món rural viu i la precaritzada sostenibilitat social. En *El territorio como bien común: Agricultura, ganadería, silvicultura...en el macizo del Caroig* / coord. Jaime Piqueras Juan & Pep Aparicio Guadas, págs. 61-73. Ed. Instituto de Estudios Territoriales del Caroig
- QUEROL, V. A., GINÉS, X., APARICI, A., & LLORIA, R. (2016). Turisme de festivals com a forma de desenvolupament local. La sostenibilitat d'un oci amb alta mobilitat al territori. Sostenibilidad En Los Modelos Actuales de Gestión Turística (XIX Congreso Internacional de Turismo Universidad y Empresa).
- QUEROL VICENTE, V., APARICI, A., & GINÉS, X. (2015). Entre el veraneante, el turista y el ciudadano. Representaciones, políticas y estrategias de los gestores públicos locales sobre los habitantes de segundas residencias en las zonas rurales de interior de Castellón. XII Congreso Español de Sociología.
- DEL PINO, J.A. (2014) Segunda residencia y residencia móvil en España. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural, Vol. 12, N°. 1, págs. 199-207
- STEEL, C. (2014). *Ciudades hambrientas. Cómo el alimento moldea nuestras vidas*. Capitán Swing.

Febleses i amenaces al voltant del despolament: un repte del desenvolupament rural.

Ricard Calvo; Enric Sigalat; Juli Antoni Aguado, GRIDET-UV: Grup d'Investigació en Desenvolupament Territorial de la Universitat de València

Diversos estudis realitzats la darrera dècada pels membres de GRIDET-Grup d'Investigació en Desenvolupament Territorial de la Universitat de València al territori de l'interior de la província de València, han posat de manifest les principals resistències que el desenvolupament del territori es troba a les zones rurals d'interior¹. Eixes resistències es poden agrupar en dos blocs ben diferenciats: d'una banda, aquelles resistències materials que tenen a veure amb el territori com a espai d'actuació i d'altra, aquelles resistències immaterials vinculades amb la població que resideix en eixe territori.

Entre les primeres, la més destacada és, sens dubte, la distància física (en km) existent entre les zones d'interior i el nucli central d'activitat (en aquest cas, concretat a València i el cinturó industrial). Si s'hi afegeix que les infraestructures existents deixen molt a desitjar —carreteres d'un carril, en alguns trams en mal estat de conservació i que a l'hivern pateixen els efectes de les baixes temperatures i les inclemències del temps—, la possibilitat que les empreses busquen aquests territoris es limita molt més. Al costat d'això, la molt limitada oferta de transport de viatgers dins d'aquests territoris i entre aquests i València no fan sinó agreujar aquesta situació, en molts casos amb sols una línia regular d'autobusos amb València, amb sols un trajecte d'anada i un altre de tornada al dia, i que no arriba a tots els municipis. Un afegit que tampoc no ajuda són moltes de les infraestructures energètiques (llum, gas, etc.) que en determinats llocs pateixen talls intermitents, sobretot en temporades de tempestes i que deixen sense subministraments en alguns moments a aquestes zones. Aquests quatre factors inicials descrits deixen la porta oberta a l'aparició d'una "bretxa productiva o industrial" molt a tindre en compte en el futur d'aquests territoris.

Una altra resistència important vinculada amb el territori com a espai d'actuació és la que té a veure amb l'accés de la població d'aquests territoris a les Tecnologies de la Informació i Comunicació (TIC), que agreuja la "bretxa digital" que hi pot aparèixer. Aquest factor genera moltes dificultats a l'hora d'establir-se en aquests territoris, ja que l'accés a les ciutats és difícil, i, amb prou feines, les instal·lacions bàsiques d'energia i de telecomunicacions són quasi inexistentes. Aquests elements són un escull important per a l'assentament de noves empreses a les comarques esmentades, que acaben per buscar altres llocs, preferiblement en zones urbanes amb grans assentaments poblacionals i que els confereixen cobertura en les infraestructures esmentades. Així mateix, l'accés a la formació contínua, tan important en un mercat laboral canviant, i que necessita tant l'empresariat per adaptar-se als processos del mercat laboral, a aquest és pràcticament inexistent, i l'accés a la formació en línia es veu dificultada, augmentant així la bretxa digital existent.

¹ Entre ells, destaquem:

- 2015-2016 projecte d'investigació titulat "La necesidad de aprender de la crisis. Un estudio de casos de éxito en desarrollo local" (Projecte emergent de la Generalitat Valenciana GV/2015/041)
- 2017-2018 Projecte titulat "Fomento, Investigación e Innovación de las Políticas de Empleo desde la perspectiva del Desarrollo Territorial en el marco del Plan AVALEM TERRITORI" (Conveni signat entre la Universitat de València i el Servei Valencià per a l'Ocupació o la Formació —SERVEF, actualment LABORA).
- 2018-2020 projecte d'investigació "Elaboración y validación de una matriz para la detección de territorios competentes para el desarrollo local" (Projecte de la Diputació de València OTR2018-18556INVES).
- I, actualment en curs (2023-2026), Projecte "Generación de Conocimiento" PID2022-136557NB-I00, Financiat pel Ministerio de Ciencia e Innovación del Gobierno de España, titolat "Matriz READI (REcursos+Actores+DInamicas). La importancia de conocer el grado competencial de los territorios para afrontar procesos de desarrollo local".

Relacionat amb la bretxa anterior i amb la despoblació que afecta aquests entorns rurals d'interior, la població resident —resistent al territori— compta amb nivells baixos de formació, conseqüència de la fugida de capital humà, sobretot de joves, que no retornen després dels seus anys d'estudi. Si hi afegim que en aquests territoris l'oferta formativa se'n ressent —aparició de dificultats tècniques i organitzatives per muntar cursos de formació— i un accés a les TIC que no és generalitzat, la “bretxa formativa” s'amplia. Consegüentment, això últim, genera una insuficient capacitat dels recursos humans disponibles, que també se'n ressent, no sent un territori que aporte com a avantatge competitiu aquesta característica.

En això hi ha molt a veure que la població d'aquests territoris siga una població envellida, aspecte que afecta succintament la resta. Així, cal destacar entre els actors territorials consultats la necessitat de crear “projectes de vida”, sobretot per a col·lectius de joves i dones, capaços de generar arrelament sobre el territori.

També trobem una certa “bretxa econòmica o de finançament”, en el sentit que els actors d'aquests territoris tenen un nivell econòmic acceptable —viuen bé— però no disposen d'accés fàcil ni directe a recursos econòmics per al finançament de projectes d'emprenedoria, fet que suposa un fre més al procés de desenvolupament. En general, podem afirmar que, a priori, no són territoris atraients per a la inversió, ni per a la instal·lació de noves empreses.

Pel que fa al segon grup de resistències proposades, referit a aquells factors immaterials vinculats amb les característiques pròpies de la població resident, cal esmentar, en primer lloc, el fet que són territoris poc innovadors, on el nou no es converteix en un element preat, sinó que més aviat el conservadorisme i la tradició guanyen la partida. Això també genera una bretxa procedent d'aquesta mancança, que hem anomenat “bretxa en la innovació”.

Molt vinculat amb tot això està la característica d'una població sense iniciativa i motivació cap a l'emprenedoria. Hi té molt a veure el perfil envellit de la població, que majoritàriament es troba en un moment de la vida en què emprendre no és una prioritat. És també un tret definitori de la cultura del resident, esperar que vinga algú de fora i ho faça (és com el miracle del que és extern, de l'exogen), no aprofitant el potencial endogen del territori. En aquest sentit, influeix la cultura del “pobret de mi” i que siga més senzill esperar que actuar, queixar-se que prendre la iniciativa.

Passa el mateix amb la visió que les actuacions públiques que es plantegen sobre el territori són imposicions externes (dissenyades des de la llunyania i el desconeixement) i que no atenen les singularitats i demandes del territori. Aquesta manca d'iniciativa per al desenvolupament del territori ha deixat en mans de les administracions públiques (Ajuntaments i Mancomunitats) el lideratge territorial, generant una dependència excessiva, fins al punt que, si no hi ha iniciativa pública, no hi ha iniciativa sobre el territori. En aquest sentit, i com s'ha avançat, la gent de l'interior rural sol viure bé (subsistir amb facilitat) estant instal·lada en una zona de confort, que és molt difícil que abandonen, ja que només aspiren a subsistir en molts casos. En general, es tracta de territoris que han estat espais subsidiaris del sistema urbà valencià, dependents en gran manera de les subvencions i ajuts públics a la generació d'iniciatives i a la influència exterior (especialment, de les administracions públiques), generant situacions de dependència del que és extern. En aquest sentit, són les diferents escales de l'Administració les que exerceixen el lideratge i prenen les iniciatives en aquests territoris més que la mateixa ciutadania.

D'altra banda, destaca la importància de la sostenibilitat ambiental dels projectes que s'emprenen, tant des de la perspectiva del seu necessari respecte del medi en què es desenvoluparan com que ofereixen garanties de viabilitat i manteniment futures. Hi ha un destacat grau de conscienciació mediambiental per part de tots els actors implicats, conscients de la seua potencialitat per al desenvolupament i, per tant, molt implicats en la seua cura. Són territoris amb

importants recursos, però desaprofitats en gran manera pels actors territorials que no són capaços de generar dinàmiques per aprofitar-los i fer valdre.

Així, la visió individualista —municipalista— també coneguda com “de campanar”, es posa de manifest per tot arreu. La generació d’una visió comarcal és sens dubte un element per al debat futur. Aquesta és possiblement una de les resistències que més dificulta la construcció d’un model supralocal per a l’ocupació i el desenvolupament local per a aquestes comarques. En això ha tingut molt a veure l’escassa —i inexistent en alguns moments— tradició de treball en conjunt, amb una visió comarcal o almenys supralocal. No existint aquesta visió conjunta ni en l’àmbit polític ni tècnic, que aparentment semblaria més accessible. Hi ha una gran dispersió entre els municipis, cosa que facilita la individualització de les actuacions i dificulta la generació d’una visió conjunta.

Per consegüent, hi ha poca cohesió social, on el teixit associatiu no és el més desitjable per generar processos de desenvolupament, i on l’associacionisme, resulta poc atractiu. També és molt destacable la visió que tenen els actors (sobretot els públics, principalment alcaldes i AEDL) que la innovació en aquestes àrees, ve definida en termes de la seua capacitat de mancomunar esforços i generar sinergies entre tots. En això ha tingut molt a veure la història viscuda, ja que moltes han estat les experiències de foment del treball en xarxa a les comarques analitzades (Leader, GAL, etc.) que tan sols han estat operatius mentre han existit recursos que els sostingueren, quedant inoperatius quan aquests recursos es limitaven o desapareixien (per manca de finançament), generant un gran sentiment de desànim i que ha impregnat gran part de la població.

Com a conclusió, sembla evident afirmar que el perill que corren aquests territoris que les bretxes esmentades es puguin engrandir amb el pas del temps i siguin insalvables. I que, podrien tindre majors repercussions, com ara la institucionalització social de la bretxa, podent aplegar fins al punt que no siguin tingudes en compte, ni que s’actue al respecte des dels estaments públics. Es tractaria d’un risc de normalització administrativa de les bretxes existents, que generaria que les administracions públiques no les tingueren en compte com a fenomen que cal evitar, i sobre les quals caldria actuar i tindre en compte en qualsevol actuació que s’emprenja sobre el territori.

Per tot l’abans dit, hem de buscar dissenyar un nou model de polítiques públiques per al foment de l’ocupació i el desenvolupament local basat en la territorialització de les actuacions. Fomentant així la visió que aquestes responguen a les necessitats de cada territori, tenint en compte les seues realitats i problemàtiques, i que han estat descrites i aportades de primera mà pels actors que hi han estat presents. Nou model, nova oportunitat per al territori, que aposte en essència pel desenvolupament *bottom-up* (de baix a dalt), abandonant l’oferta de programes genèrics, idèntics per a tots els territoris i que en dificultaven l’aplicació, posant de manifest els seus limitats efectes sobre el territori.

1.- Perspectivas de desarrollo rural y concreciones socioeconómicas al Caroig

1.a.- Natural de montaña, Daniel Llobell

Natural de Montaña S.L. es una empresa situada en Anna (Canal de Navarrés, Valencia) dedicada a la manipulación, envasado y comercialización de verduras frescas.

Principalmente trabajamos con pimientos, judías, calabacines, berenjenas, ajo tierno y coles, siempre tratados como productos para venta en fresco.

La empresa está especializada en dar servicio durante todo el año a las superficies de distribución en España, Francia, Inglaterra, Suiza y Alemania de verduras frescas envasadas.

Parte de la producción de judías, pimientos, calabacines, berenjenas y coles, es cultivada en la zona de la Canal de Navarrés, el resto del año se complementa con otras procedencias.

Una de las ventajas que presentan nuestros productos cuando son producidos aquí en la Canal de Navarrés, es su frescura y su calidad, además de todos los beneficios medioambientales que aportamos y que evitamos al trabajar con producto de proximidad. Esto nos llevó a crear la marca de producto local DeAnna, para poder diferenciar estas producciones y obtener un mayor valor añadido.

Actualmente en Natural de Montaña SL trabajan directamente 75 personas en el almacén de confección y tenemos contrato de producción con 27 agricultores de la zona, que a su vez tienen sus propios empleados. Esto quiere decir que en total se da empleo directo a más de 150 trabajadores, además del empleo indirecto que se genera en la industria auxiliar que genera la producción y comercialización hortofrutícola: transportes, material auxiliar para la confección, envases, abonos y fitosanitarios para la producción, consumo de agua de riego, ganado que se alimenta de los desechos generados en almacén y de los restos de cultivo en campo, herramientas, plásticos, maquinaria agrícola, laboratorios, limpieza y desinfección, mecánicos, control de calidad, trazabilidad,...

Entre los inconvenientes que nos encontramos durante estos últimos años, son los mismos que en casi todos los sitios de producción hortofrutícola en España:

- El envejecimiento de la población agraria y la falta de relevo generacional, éste es un grave problema que está haciendo que desaparezca una gran parte del conocimiento agrario que tienen estos agricultores mayores y que no transmiten a nadie.
- El cambio climático, afectando enormemente a las producciones, tanto en calidad como en cantidad, hasta el punto de eliminar ciclos de algunos cultivos, debido a la imposibilidad de poder cultivar algunos productos con las elevadas temperaturas que estamos teniendo.
- Los costes de producción en los últimos años han crecido desproporcionadamente comparados con los ingresos por las cosechas, además la sequía está haciendo que el consumo de agua pase a ser uno de los principales costes de cultivo.
- La aparición de nuevas plagas unido a la eliminación de materias activas para tratamientos fitosanitarios por parte de la unión europea.
- Falta de estructuras y modernización de las técnicas de cultivo.
- Competencia desleal con producciones de países terceros.

La Cebolleja

Todo el conjunto de estos inconvenientes afecta a la rentabilidad de los cultivos y por tanto, a la renta del agricultor profesional.

La principal aportación socioeconómica que genera Natural de Montaña SL al estar situada en una zona rural de interior, es la fijación de la población al territorio, nuestros trabajadores y agricultores asociados tienen trabajo durante todo el año, esto hace que puedan establecerse y vivir en la zona. Además de todos los beneficios medioambientales y el mantenimiento de la biodiversidad que aporta la producción hortícola al paisaje.

22

El futuro con las producciones locales lo tenemos más complicado por los inconvenientes históricos que se acumulan y que hemos mencionado anteriormente. Uno de nuestros objetivos es seguir trabajando para incorporar agricultores a nuestra organización, bien sean de la Canal de Navarrés o de otras comarcas cercanas.

El futuro como empresa lo vemos en positivo, el consumo de la verdura fresca está en crecimiento debido a los beneficios saludables que tiene para el consumidor y a las tendencias a comer bien y sano que cada vez muestran más la gente joven. Está demostrado que una buena alimentación y una dieta como la mediterránea, basada en el consumo de fruta y verdura fresca, ayuda a la prevención de enfermedades y mejora la calidad de vida.

Trabajamos con un producto que tiene muy buenas expectativas de futuro.

1.b.- Rural Tourism Benali SL, Martine van Boven

Comparto abajo mis experiencias desde de 2017 para contribuir a una comunidad social, consciente y su desarrollo económico.

Creo que tengo otros 20 planes e ideas que pueden contribuir a esto. Sin embargo, si lees mi historia también entenderás por qué la llama de esta implicación social se fue apagando poco a poco y cambiamos de rumbo centrándonos únicamente en los grupos de retiro.

Espero que, en parte bajo la influencia y el flujo de dinero de la UE, se tomen más medidas para modernizar nuestro entorno de vida de manera responsable.

(...)

En 2017 se funda *Casas Benali Eco Turismo* con una filosofía KMO, utilizando en la medida de lo posible productos y servicios ecológicos locales.

Vi la lucha de los agricultores ecológicos locales por vender sus productos a un precio justo y decidí darles una plataforma en forma de mercados ecológicos en Casas de Benali. Lo que empezó con 10 puestos y 190 visitantes acabó en 50 puestos y 900 visitantes.

Sin embargo, nunca recibí ninguna ayuda del ayuntamiento de Enguera para cubrir los gastos de los mercados ecológicos porque fue visto como una iniciativa privada. Desafortunadamente, tuvimos que detener esta iniciativa por motivos económicos y transferimos nuestro concepto y los datos de contacto de los participantes al municipio de Enguera.

Otras iniciativas que han tenido lugar en Casas Benali son:

Intercambio de semillas ecológicas, intercambio de idiomas con bebida y tapa, mercadillo de segunda mano, eventos culinarios como una fiesta *calçots* para apoyar a los agricultores y catas de aceite de oliva para dar a los vecinos ecológicos cercanos *feedback* sobre la calidad de su aceite, una futura colaboración y la comercialización de este producto.

1.c.- *Perspectivas de desarrollo rural a través de la cultura: el caso de Bicorp.*

Alicia Pascual García, AEDL Ayuntamiento de Bicorp

El desarrollo rural a través de la cultura es un enfoque con el que el Ayuntamiento de Bicorp busca revitalizar su comunidad, preservando nuestras tradiciones y fomentando nuestra identidad local, ya que la cultura no sólo atrae turistas, sino que también fomenta el orgullo local y la cohesión social.

El turismo puede ser una fuente significativa de ingresos para comunidades rurales. Bicorp, con su patrimonio natural y cultural, tiene potencial para desarrollar un turismo sostenible que resalte su historia y tradiciones. La creación de rutas culturales, talleres de artesanía o experiencias gastronómicas está atrayendo a visitantes y, al mismo tiempo beneficiando a la economía local. Y es que la cultura funciona como un motor de desarrollo en el territorio y es un instrumento para mejorar la calidad de vida de nuestros habitantes.

En este sentido hicimos el proyecto “BIC. Bicorp de Interés Cultural” que ganó el concurso de la Generalitat Valenciana a la Capitalidad Cultural Valenciana 2024 para municipios menores de 5000 hab. En nuestro proyecto nos basamos en nuestros bienes de interés cultural como son el esparto, la música y el *raspall*, así como nuestros dos patrimonios mundiales como es el arte rupestre y la piedra en seco. Gracias a este proyecto hemos conseguido vertebrar nuestro tejido asociativo, elemento fundamental para poder generar un sentimiento de identidad y de pertenencia que nos ha hecho más fuertes como comunidad.

No podemos olvidarnos del gran trabajo que está realizando el colegio que con su innovador proyecto educativo está consiguiendo atraer al municipio a nuevos pobladores que se están instalando en nuestro pueblo y que buscan en Bicorp su proyecto de vida, atraídos además por su naturaleza y tranquilidad. Esto ha hecho que desde la pandemia la población de Bicorp se haya mantenido y se ha conseguido parar un poco el descenso de población. Es muy importante apostar por políticas, en nuestros pueblos, que potencien servicios que garanticen nuestro futuro.

De esta manera el turismo que es una fuente significativa de ingresos para comunidades rurales como Bicorp, con su patrimonio natural y cultural, tiene potencial para desarrollar un turismo sostenible que resalte su historia y tradiciones. La creación de nuestras rutas culturales, talleres de artesanía o experiencias gastronómicas atraen cada vez más a nuevos visitantes y por ello benefician a la economía local.

En este sentido vemos en la cultura nuestra oportunidad y fortaleza, nuestra diferencia con el mundo urbano y que ejerce un papel fundamental en el desarrollo sostenible de nuestros pueblos y lo consideramos un gran elemento transformador de nuestro territorio.

Para terminar, incidir, en que la cultura, ha sido uno de los puntos clave de desarrollo socioeconómico de Bicorp, a raíz de poner en marcha el Ecomuseo de Bicorp y con él aumentar el número de turistas y visitantes tanto a nuestro municipio, como a nuestro territorio, ya que desde él, se gestionan las visitas a los abrigos de arte rupestre Patrimonio Unesco de La Canal, así como la generación de una amplia programación de actos y actividades culturales, han surgido numerosas iniciativas en torno a la prestación de servicios turísticos como son alojamientos rurales, área de autocaravanas o una zona de acampada entre otros. Y además formamos parte del Sistema Integral de Calidad Turística Española en Destinos (SIDTEC) un sello de calidad del que forman parte un gran número de miembros relacionados con el ámbito cultural a nivel comarcal.

Para finalizar recalcar que la Capitalidad Cultural ha sido una gran oportunidad para acercar la cultura de Bicorp a todos los rincones de la comunidad y por lo tanto un eslabón más para garantizar que nuestra cultura siga siendo un pilar fundamental para el futuro de nuestro municipio.

1.d.- Siempre Viva Coop. Valenciana, Ezequiel Martínez

Breve descripción de la actividad

Productos que proceden de las plantas aromáticas

Basta con entrar en una herboristería o tienda de productos naturales para darse cuenta de que casi todas las especialidades proceden de plantas medicinales. Por citar algunos de esos productos: plantas secas o alguna parte de ellas para su uso directo (tila, menta, etc.), aceites esenciales puros (lavanda, romero, etc.) o algún otro tipo de extracto (tinturas), colonias, pastas dentales, múltiples tipos de cremas, etc., todos ellos portadores de alguna sustancia procedente de las plantas medicinales. Si se trata de cualquier otra tienda o supermercado podemos encontrar la sección de condimentarias: romero, tomillo, orégano, perejil, pimienta negra, etc...

En conclusión, el comercio de plantas medicinales y condimentarias es de lo más corriente que nos podamos encontrar en nuestra vida normal.

Producción de plantas aromáticas

Lo más inmediato es la recolección de planta silvestre, que puede ser utilizada directamente en fresco o sufrir algún tipo de proceso, generalmente un secado y posterior selección de la parte que interese, por ejemplo, hojas de tomillo.

La recolección de planta silvestre tiene la ventaja de que no hay que cultivarla y eso evita muchos gastos, pero tiene varias desventajas, entre otras:

- existen especies protegidas que en casos extremos pueden ser exterminadas de una zona (pebrella).
- poca uniformidad final del producto, dada la multiplicación natural por semilla.
- Dispersión espacial de los ejemplares lo cual dificulta la recolección.

Por eso, la tendencia cuando se busca cierta rentabilidad, es implantar cultivos. Con el cultivo, soslayamos varias de las deficiencias de la recolección silvestre. Se consiguen productos más uniformes (por ejemplo, tomillos hay unas 30 especies distintas solo en España con diferente composición química y no es conveniente mezclarlas) al multiplicarlas a partir de pocas plantas

madre y por esqueje. También se hace más productiva la recolección ya que tenemos muchas plantas en un reducido espacio. Existe la desventaja de que al ser un proceso más intensivo pueden darse con más facilidad las plagas y enfermedades.

Breve reseña histórica

Los que luego serían socios asistimos a unas jornadas que versaban sobre este tipo de plantas en Alcoy, en 1989. Dado que por parte de alguno de nosotros ya existía una gran curiosidad sobre las mismas, muy pronto se inició la actividad. En dicha feria conocimos a los que serían los primeros clientes. También oímos hablar por vez primera de cultivo ecológico ya que en España por aquel entonces era una forma de agricultura totalmente novedosa. Ese verano se iniciaron los cultivos en una pequeña superficie (unos 2000 m²), de menta y hierbaluisa. A la vez, se utilizó parte del tiempo en la recolección de plantas silvestres como tomillo, pebrella, brezo, rabo de gato, etc...

Hay comarcas en La Comunidad Valenciana con cierta tradición productora de plantas medicinales, como *El Comtat*, pero en La Canal no existía ningún precedente conocido y hubo que ir aprendiendo todo desde cero. Prácticamente no se disponía de maquinaria agrícola y el procesado (secado) se llevaba a cabo en el garaje de alguno de los socios. Aun así, el producto que obteníamos gustaba a los clientes y pronto se incrementó la demanda.

Nos dimos cuenta de que era necesario mejorar la infraestructura para seguir avanzando, y en 1993 alguien nos dijo que existían unas buenas subvenciones por parte de la Consellería de Agricultura para las Cooperativas de nueva creación y así es como nació Siempreviva Coop. Valenciana, con dichas ayudas se construyeron unos secaderos y una destilería, así como un invernadero para la implantación de un vivero donde multiplicar el material vegetal a plantar. Se dejó de recolectar planta silvestre y las superficies de cultivo se incrementaron notablemente.

Por esa época también nació el CAECV y fuimos de los primeros en inscribirnos.

Las cosas iban funcionando bien, las producciones aumentaban paralelamente a la demanda. Este proceso duró casi 10 años y en ese momento, las infraestructuras se fueron quedando pequeñas paulatinamente. En 2003 decidimos que había que dar un nuevo salto y solicitamos ayudas al programa *Leader*. Gracias a esas ayudas adquirimos una superficie de unos 7000 m² y rehicimos las estructuras adecuándolas en tamaño a la nueva situación.

Todo lo que está vivo tiene sus altibajos y en 2008 llegó la crisis inmobiliaria, la cual afectó muy negativamente a nuestro principal cliente que era de España y nos vimos arrastrados en su caída. Tras un año muy difícil y algún socio que se quedó en el camino, pudimos sobreponernos y dar el salto a Europa. Tuvimos unos años en que los principales clientes fueron franceses, alemanes y austríacos. Con los años, volvimos a retomar también el contacto y las ventas con aquel cliente español. También iniciamos relación con otros clientes interesantes de España.

A partir de 2015 aproximadamente empezamos a sufrir el golpe de nuestro peor enemigo: los residuos de pesticidas. Estamos en una zona donde solo nosotros practicamos la agricultura ecológica, por tanto, estamos rodeados de vecinos que trabajan de forma convencional pulverizando sus productos fitosanitarios cuando lo consideran oportuno para sus cultivos. Se da la paradoja de que sabemos los pesticidas que ellos utilizan por los residuos que aparecen en nuestros productos.

En los 2-3 últimos años, un nuevo contaminante ha venido a sumarse a los pesticidas citados anteriormente: los percloratos. Empezado a regularse por la UE a partir de 2020, se trata de una sustancia cuyo origen en nuestras plantas desconocemos. Se ha analizado agua de riego y suelo a distintas profundidades y no se ha detectado, sin embargo, aparece en las plantas secas.

San Jorge

Repercusiones socio-económicas en el entorno

La repercusión más obvia es el consumo por parte de Siempreviva Coop. Valenciana de materias y servicios de otras entidades durante más de 30 años.

Otra repercusión que habría que citar es la de extensión/contagio de actividades similares a la nuestra en el entorno, tanto en el cultivo ecológico como el de las plantas aromáticas, dado que han sido y son actividades distintas a las tradicionales. En este sentido, la repercusión de nuestra actividad ha sido pequeña. A lo largo de nuestros años de experiencia han sido pocos los agricultores cercanos que se han animado a emprender el cultivo ecológico de plantas aromáticas. Y los pocos que han empezado no han permanecido más de un año, salvo alguna excepción. En nuestra opinión, la agricultura ecológica requiere un esfuerzo y una dedicación que no siempre se ve recompensada con los beneficios económicos que se obtienen. Requiere una vocación y un convencimiento y esto es difícil de encontrar.

Durante nuestros años de existencia han sido numerosas las visitas de cursos de colegios y otro tipo de cursos. Sobre todo, la destilería y el vivero han sido las áreas que más han interesado.

Siempreviva Coop. Valenciana ha tenido una repercusión laboral interesante. Han sido alrededor de 300 personas las que han prestado su trabajo durante la vida de la empresa. La actividad productiva más intensa va desde mayo a octubre, con la recolección de la hierbaluisa y es cuando más mano de obra es necesaria. Esto significa que, en general, cada año aparecen trabajadores nuevos en esa época.

En los primeros años fueron trabajadores locales o españoles, pero luego se produjo el éxodo de la gente local del campo y fueron extranjeros los que ocuparon su lugar. Esto se ha mantenido hasta el presente a excepción del año 2020, año de la pandemia, en el que algunos españoles volvieron al campo.

Principales dificultades para el desarrollo

Cuando la cadena existente entre los productores y los consumidores tiene muchos eslabones, salen perjudicadas ambas partes y beneficiados los eslabones o intermediarios. Además, es importante la calidad de los eslabones. Nosotros hemos presenciado que a partir de los años 90 la depredación de los intermediarios ha ido “in crescendo” y actualmente es una losa que ahoga a los pocos agricultores que van quedando. Ahora la problemática se complica más y son las grandes superficies las que gravitan sobre los intermediarios y

estos a su vez, sobre los productores un poco más, haciendo más insostenible actividad agrícola. Es normal que la gente no quiera dedicarse a la agricultura.

Otro de los problemas que hemos enfrentado ha sido la contaminación por pesticidas y otras sustancias. Esto ya lo hemos explicado anteriormente.

Futuro

El decreciente margen de beneficios que tiene el agricultor tradicional va a llevar a su desaparición más o menos inmediata. Sólo podrá sobrevivir el agricultor que se mecanice o industrialice. Esto ya ocurre en algunos sectores como el del cereal. Además, la industrialización de la agricultura, conllevará la uniformidad de las calidades que claramente bajarán, puesto que se seleccionarán las variedades más productivas, en detrimento de la calidad. Cuanto mayor sea la industrialización, la agricultura quedará en menor número de manos y mayores inversiones en maquinaria serán necesarias.

Quedarán, sin embargo, pequeños reductos de gente que aprecie la calidad y el respeto por el medio ambiente y tal vez puedan coexistir junto con las grandes industrias agrarias un número pequeño de agricultores que vocacionalmente, puedan continuar con su actividad más artesana. El agroturismo puede ser también una fuente de ingresos para la gente que se quede en el campo.

2.- Cap a una estratègia de millora de la implantació del GAL Caroig-Xúquer-Serra Grossa. Les antenes territorials: fer comboi per la gent

Xavi Delgado Franco, Silene Consultoria Coop. Valenciana

Els fons LEADER gestionats pels Grups d'Acció Local (GAL) són una eina molt important per millorar la qualitat de vida i les perspectives de futur dels nostres pobles. Tot i això, molta gent no els arriba a conèixer i desaprofita tot el suport que es pot rebre. Els fons LEADER són especialment interessants: donen suport a la gent emprenedora i als projectes de les associacions i els pobles en unes condicions que pocs altres fons poden igualar. Per tant, és prioritari que totes aquelles persones, entitats i empreses que puguen ser beneficiàries s'assabenten de la seua existència. Però això és més fàcil de dir que de fer.

Es poden fer campanyes en premsa amb articles i anuncis, que es faran, però hi ha molta gent a la que no li arriben les coses de la premsa o que sols té temps de llegir una part. Cal fer alguna cosa més si volem assolir el nostre objectiu de que tota persona o entitat que puga ser beneficiària conega LEADER i com pot ajudar el GAL Caroig-Xúquer en la gestió de les ajudes. Altra cosa que també es farà seran les visites als pobles per tal d'explicar com funcionen els fons LEADER. Però, molta gent no arriba a saber que van a fer-se o no pot acudir a les reunions pels horaris que tenen.

Hem sigut part del procés de reflexió de com millorar la situació, aconseguir que els diners arriben allà on fan falta i que no es desaprofite l'oportunitat que tinguem de millorar tantes coses. El resultat ha sigut el projecte ANTER de creació d'antenes territorials.

La primera reflexió va ser que calia treballar amb les persones que són líders locals d'opinió. La premsa, les xarrades, els anuncis... tenen un abast important però limitat. En canvi, la gent en els pobles parla totes les dies. I hi ha gent a la que per diferents motius se li fa més cas. Ara amb les xarxes socials això s'ha potenciat molt. Pensem, per exemple, en els i les *influencers*: ara són part de qualsevol campanya publicitària de les importants. Així s'arriba a persones diferents i es té un canal continuat d'informació. Si informem a les persones a la que la gent li conta les coses i fa consultes en els pobles tindrem molt guanyat. I si involucrem a qui la població segueix en les xarxes socials també tindrem cobert molt del que volem.

Però portar aquesta idea a la realitat és un procés més complex del que pot semblar a primera vista. Hem començat per fer una investigació en les comarques. Vore, per exemple, quines persones i col·lectius tenen prestigi local. Mirar també a qui s'està seguint la gent en xarxes socials. Per exemple, buscant les persones de cada poble a les que segueixen les associacions locals i els perfils de l'administració, hem pogut identificar gent i col·lectius interessants a implicar al projecte. També hem fet seguiment de quins *posts* amb etiquetes referents als pobles i comarques han tingut més lectures i *likes* i identificat a les persones que els han escrit. L'objectiu és ben senzill: bàsicament que el nostre missatge el traslladen persones a la que la gent ja està escoltant. Així tindrem una bona base de dades per al que volem aconseguir.

Una vegada teníem el *qui* calia que començar a treballar amb el *com* i el *què*. Calia convèncer a aquestes persones de que era necessari fer comboi pel seu territori i el seu veïnat. Que tinguera interès en repetir i difondre la informació que li fera arribar el GAL Caroig-Xúquer i funcionaren una ANTENA del GAL entre les persones que els envolten. El primer pas va ser convocar una reunió telemàtica amb totes estes persones i també programar reunions individuals. Així els vam poder explicar que tenia d'interessant ser *antenes* i com d'útil i beneficiós podia arribar ser per als seus pobles i el seu entorn.

La Matea

La següent fase del treball van ser tres tallers amb la gent dels pobles. Esdeveniments participatius en els que vam explicar el que volíem i que, a més a més, van servir per a que la població local ens contara quines eren les seues idees al respecte. Al cap i a la fi, qui coneix millor com es couen les coses en cada lloc? Ens van indicar quins haurien de ser els col·lectius prioritaris per a la informació i per a les ajudes. També que ens van ajudar a identificar altres lideratges locals que podrien servir com *antenes*. Tot això ho vam fer en un context lúdic: sabem que la gent esta saturada de peticions de cooperació i de processos participatius. Per això vam dissenyar uns tallers als que els diàlegs, els jocs de rol i l'intercanvi actiu d'opinions i pensaments de la manera més lliure possible foren la base de la participació.

A més a més, aquests tallers han servit, també per altra cosa. I cap i a la fi del que estem parlant en aquest article és de com el GAL millora la seua relació amb el territori i les persones destinatàries de les ajudes. Allò que diguem implantació. La gent, amb allò que ens ha contat, ens ha ajudat també a fer un full de ruta per a millorar la implantació del GAL.

ANTER és així un projecte d'implantació que combina la manera tradicional de fer les coses amb noves metodologies. Hem sumat a les campanyes en premsa, la publicitat i les reunions nous components com ara el paper de les xarxes i dels lideratges, tant virtuals com presencials. Un projecte orientat a millorar l'enllaç del GAL amb les persones, entitats i empreses que es poden beneficiar de les ajudes del LEADER. Com hem resolt allò dels lideratges locals i les persones *influencers*? Amb reunions virtuals i contactes personals. Per a que ens fem una idea, ja tinguem una quinzena de persones i entitats dispostes a ser part d'esta *conjura per la gent i el territori*. També hem fet tres tallers comarcals (la Canal de Navarrés, les Riberes i la Costera) en els que les persones assistents han assistit a una breu presentació (menys de 10 minuts pel general) i després ha pres part a diferents jocs de rol. En els jocs hem buscat el debat en grups i hem forçat que s'arribe a un consens. A més a més, hem intentat que els grups treballaren les seues idees però també les idees d'altres grups. I cada taller s'ha tancat amb un debat final sobre les conclusions de cada grup. Cada idea, cada proposta ha sigut anotada i documentada de cara a la redacció del full de ruta per a la implantació. També hem fet una presentació de resultats en Quesa en la que a la gent li hem explicat fins on havíem arribat i ha tingut l'oportunitat de millorar el que ja estava damunt la taula.

Ens trobem en un moment complicat —en el rural sempre ho és—, però davant les dificultats LEADER és una de les millors eines al nostre abast per fer front als grans reptes de futur que ens estan plantejant. La gran aspiració de tot aquest treball és que la gent conega millor les ajudes LEADER i com el GAL pot ajudar a aconseguir finançament per als projectes —empresarials o no— que estiguent plantejant-se en els pobles. Aconseguir que totes i tots fem comboi amb l'objectiu de millorar les nostres comarques i la vida de les persones que ens envolten.

Si creus que podries ser una bona antena territorial i no hem sabut arribar a tu, et demanem disculpes i que, per favor, envies un correu a: gerencia.caroigxuquer@gmail.com i podràs ser part de la xarxa d'antenes territorials del GAL Caroig-Xúquer.

3.a.- Agricultura ecològica i de muntanya i el seu paper en el desenvolupament rural

Maria José Payà Valdés, SEAE

Durant molt de temps, la principal raó d'existir del món rural va ser subministrar aliments a les ciutats. Després de la mecanització i intensificació de l'activitat agrària que va tindre lloc a partir dels anys cinquanta del segle xx, la població activa en el sector primari espanyol va descendir abruptament, passant del 50% al 5% en menys de seixanta anys, i produint-se l'abandó dels camps de més difícil mecanització. La ruralitat tradicional, la que van conèixer els nostres pares, lligada indissolublement a la producció agrària i ramadera, ja no existeix.

En les últimes dècades l'activitat del món rural s'ha diversificat. La societat demanda d'ell noves funcions com preservar els ecosistemes, protegir el paisatge, o acollir activitats d'oci, a més d'altres menys agradables i d'alguna forma contradictòries amb les primeres, com ser embornal dels residus o generador d'energia.

Les polítiques de desenvolupament agrari, que eren les úniques que arribaven a aquestes zones, es van convertir al final del segle xx en polítiques de desenvolupament rural i van incloure una visió diferent. L'objectiu ja no era solament la productivitat agrícola, sinó que es buscava un desenvolupament integral, endogen i sostenible que creara ocupació, conservara el patrimoni natural i cultural, fixara població i empoderara a aquesta per a liderar el seu propi procés de desenvolupament. Gràcies a iniciatives com la iniciativa europea LEADER es van posar en marxa nombrosos projectes, entre els quals van destacar els relacionats amb el turisme rural.

Però, tal com apuntava ja Bertrand Hervieu en la dècada dels noranta, existeixen dos obstacles que poden entorpir el desenvolupament rural: el primer consisteix a basar-ho exclusivament en el desenvolupament de l'agricultura; el segon consisteix a plantejar el món rural independentment del món agrícola, quan són dos mons que no estan enfrontats. No té, doncs, sentit plantejar el futur del món rural sense tindre en compte la importància de l'activitat agrícola i ramadera. Però, de quina agricultura i de quina ramaderia estem parlant? Quins seran els agrosistemes del futur?

En el nostre territori rural i de muntanya l'agricultura ha patit menys canvis que en altres zones. Es tracta majoritàriament d'una agricultura de secà, minifundista, de cultiu en terrasses i poca mecanització si ho comparem amb altres llocs. Una agricultura poc competitiva, podríem dir-ne.

Però l'evolució de l'activitat agrària ja no és abaratir costos i augmentar produccions. La crisi climàtica en la qual ens trobem immersos, sumada a una major consciència ambiental de la població situa a l'agricultura davant un nou paradigma: Una agricultura adaptada als reptes del canvi climàtic i de la degradació ambiental.

L'agricultura del futur, i no parle de l'agricultura de muntanya, sinó de tota la producció agrària, necessita reduir la seua vulnerabilitat per a assegurar la seua supervivència. Enfront d'un sistema agroalimentari industrial basat en la utilització massiva de fertilitzants, pesticides, maquinària, embalatges, transport, etc. amb la consegüent producció de gasos d'efecte d'hivernacle, plàstics i malbaratament alimentari, els sistemes alimentaris resilents seran aquells que protegiscuen els recursos (sobretot el recurs sòl), segresten CO₂ atmosfèric i tanquen cicles en l'àmbit territorial, minimitzant la dependència d'*inputs* externs, com el petroli, o d'intermediaris aliens al territori.

Una altra vulnerabilitat de l'agricultura actual és la que deriva de l'excessiva simplificació dels agrosistemes que ha fet l'agricultura industrial, i que els ha fet perdre estabilitat. En el nom de la modernització agrària hem eliminat terrasses augmentant l'erosió, apliquem herbicides i pesticides matant flora i fauna auxiliars, hem acabat amb varietats tradicionals, adaptades al territori, i hem posat tots els ous en el cistell de varietats més productives però

molt més fràgils i dependents. Hem abandonat els mercats locals i depenem del que les grans multinacionals vulguen vendre'ns o comprar-nos.

En prendre en consideració tots els elements del sistema agroalimentari arribem, necessàriament, a l'agroecologia, que és la ciència que estudia els agrosistemes des d'una visió holística, abastant el seu maneig agronòmic però també les relacions entre els distints components, incloent-hi les persones, tant a les productores d'aliments com a les consumidores d'aquests. És necessària una visió àmplia del sistema agroalimentari, que incloga la producció, transformació i distribució, però que també implicue el consumidor, amb la seua possibilitat d'accés als aliments, els seus hàbits de consum, la seua cultura gastronòmica, la seua salut...

Davant aquest nou paradigma de l'agricultura es contemplen altres conceptes com el de sobirania alimentària, que consisteix en el dret dels agricultors a produir aliments i el dret els consumidors a poder decidir el que volen consumir i com i qui ho produeix. Tot això comporta una major implicació dels consumidors, que actualment estan més conscienciats i mobilitzats que mai.

Els sistemes agroalimentaris sostenibles suposen:

- La producció ecològica d'aliments, com una manera de fer agricultura que respecta els ritmes de la naturalesa, potència la biodiversitat, manté i millora la fertilitat del sòl i assegura el benestar animal, sense utilitzar productes químics de síntesi que puguen perjudicar la salut humana o del medi ambient.
- El consum d'aliments frescos de temporada, produïts prop d'on seran consumits.
- La transformació artesana de productes (conserves, formatges, dolços...), com a eina per a afegir valor a les produccions i crear ocupacions que complementen els ingressos agraris.
- Dietes amb menys carn, però amb millor carn, potenciant la ramaderia extensiva i ecològica en detriment de l'explotació intensiva d'animals.
- Una economia circular per a la matèria orgànica, de manera que els residus orgànics de les llars, separats en origen, es composten i tornen a incorporar-se als sòls agrícoles.
- La minimització dels embalatges dels aliments, i la substitució dels plàstics per altres materials biodegradables.
- La minimització del desaprofitament d'aliments en les llars i en l'agroindústria.

Segons tot això, i veient el camí que ha seguit l'agricultura des de mitjan segle xx, intensificant la producció a costa de la salut, del medi ambient i de la mateixa supervivència dels agrosistemes, un sistema agroalimentari innovador hauria de tindre les següents característiques:

- Fomentar la biodiversitat amb diversitat de cultius i varietats tradicionals, per a reforçar l'estabilitat del sistema i fer-lo menys vulnerable a les variacions del clima.
- Cuidar la fertilitat del sòl i protegir la seua estructura, per a previndre l'erosió i millorar la capacitat d'emmagatzematge d'aigua.
- Tancar cicles de matèria orgànica en l'àmbit de la comunitat, aprofitant mitjançant compostatge els residus orgànics domèstics i de l'agroindústria.
- Utilitzar canals curts de comercialització, com la venda directa, els mercats locals, els grups d'agricultura sustentada per la comunitat i altres iniciatives com els bio-districtes, on tots els actors d'un territori (administració, productors, restauració, comerços...) s'impliquen en el foment de la producció local agroecològica.
- Crear sinergies amb altres productors, a través de cooperatives o de xarxes.
- Afegir valor a les produccions mitjançant la transformació artesana dels productes (per exemple en obradors compartits).
- Diversificar l'activitat agrària combinant-la amb altres com l'agroturisme, la formació o l'artesania.

Casa Boquella

- Aprofitar les peculiaritats del territori, lligant els productes al paisatge i a la cultura.
- Realitzar un adequat màrqueting que visibilitze el valor d'aquesta mena de producció i la seua contribució al bé comú.

Si revisem tots aquests punts podem veure com l'agricultura rural, la dels nostres pobles, està ben posicionada de cara al futur. Sense voler-ho, o potser sabent que s'estava en el camí correcte. És una agricultura en la qual encara té un pes important el treball familiar i que està prou adaptada al medi, amb arbres de marge, diversitat de cultius, varietats tradicionals i poca o cap intensificació. Hi haurà qui diga que és un sistema agrari del passat, però potser cal mirar-lo amb unes altres ulleres i destacar-ne els punts positius. Les terrasses, que en el seu dia van permetre escampar el terreny cultivable serra amunt, ara protegeixen el sòl de l'erosió i enriqueixen el paisatge. Allà on no ha arribat la moda del glifosat els sòls encara mantenen un contingut en matèria orgànica major que en zones més intensificades, i la biodiversitat associada al minifundi dona estabilitat a l'agrosistema. La simbiosi agricultura-ramaderia fa molts anys que va deixar de ser majoritària, però si en algun lloc es veuen encara ramats aprofitant rostolls, o pastant en les vinyes després de la verema, o menjant herba en els olivars, és en els nostres municipis de muntanya. Serà el nostre minifundi, la nostra agricultura de muntanya, el lloc des d'on escampe un nou model d'agricultura? Podrem mostrar a la societat un sistema agroalimentari capaç d'alimentar a la població sense explotar la natura? Serem capaços de tancar cicles de matèria a nivell local i d'actuar com a embornals de carboni?

Si innovar és fer una cosa nova amb la intenció de canviar les coses, el sistema agroalimentari més innovador que se m'ocorre en aquest moment, en un món agrari masculinitzat, industrialitzat i on prima l'individualisme, seria aquell gràcies al qual una jove agricultora o ramadera ecològica es queda al seu poble per a viure dignament del seu treball i contribuir així al bé comú de la resta de conciutadans.

Els agrosistemes que sobreviuran en el futur, en els nostres territoris de muntanya, seran aquells que fomenten la biodiversitat per a reforçar l'estabilitat de l'agrosistema i fer-ho més resilient. Aquells que creen sinergies entre productors i consumidors, construint territoris per a la sobirania alimentària, sistemes alimentaris no basats en la maximització del capital, sinó en la consecució del bé comú.

3.b.- L'ecocidi de l'agricultura

Àngela Gimeno, Associació Bioterreta. Custòdia agrària

Poca gent és vertaderament conscient de l'impacte que té sobre els sistemes vius la forma en què produïm aliments a dia de hui, i per tant de com ens relacionem amb la terra què, malauradament, ja no xafem.

Humans: la seua etimologia suggereix una connexió amb la idea què, som “*aquells que habiten la terra*” i reflecteix tant la naturalesa de ser part de la humanitat com la nostra connexió amb el planeta.

Poca gent reflexiona, que no només ja no emprem la terra vinculada a un territori, com a font d'aliments de les persones, que la desusem i la rebutgem perquè n'“o dóna”, sinó que a més, este trencament del vincle amb la mare terra que abans ens nodria, ha suposat l'inici de l'extinció de l'agricultura tradicional i familiar, com una forma de vida tan i tan imprescindible en un en clau rural. Així, pensem que podem prescindir tan lleument, “sense pena ni glòria”, del nostre sustent de vida, de la nostra idiosincràsia i identitat, i així també, poc a poc, anem emmalaltint com a societat, com a poble i com a individus.

Segons dades de la FAO, cada any perdem entre 24.000 i 40.000 milions de tones de sòl fèrtil a nivell mundial. Esta pèrdua ben significativa de sòl, afecta la capacitat de produir aliments i agreuja els efectes del canvi climàtic i la pèrdua de biodiversitat.

Poca gent sap que l'agricultura és una de les activitats que genera un major impacte en el planeta, contribuint a eixa pèrdua de sòl fèrtil, per damunt inclòs d'una activitat tan impactant com és la indústria, especialment quan es duen a terme pràctiques tan insostenibles com les que implementa la agricultura convencional o industrial. Poca gent sap que l'espectacle està servit, i que mentre els agricultors es veuen abocats a prescindir de la seua activitat i a abandonar la terra, l'artefacte “agricultura i indústria”, com un únic ens galopant, acapara terres que seran devastades al mateix ritme que es perd eixe volum de sol fèrtil.

Així, a l'ecocidi que es desprèn de les pràctiques de l'agroindústria, se suma el declivi pel **creixent abandonament de terres de cultiu**, especialment en els últims anys. Segons dades recents, aproximadament el **40% de les terres cultivables de la Comunitat estan en desús**, una xifra preocupant que evidencia la crisi del model agrícola. Aquest fenomen s'ha accelerat a causa de la falta de rendibilitat de certs cultius, la manca de relleu generacional i les dificultats en la comercialització per la competència estrangera: preus baixos en origen i dificultats per accedir als mercats internacionals són el per què de tot plegat.

Els cítrics són uns dels cultius més afectats per este fenomen a la Comunitat Valenciana. A pesar de ser un dels productes més apreciats de l'agricultura del nostre entorn, molts agricultors han decidit deixar de recol·lectar-los perquè, fent al·lusió a la imatge que reivindicava este fet a les xarxes, “la bossa de plàstic que conté les mandarines val més que les pròpies mandarines”, i és que en la majoria dels cassos, com sabem, els **costos de producció i recol·lecció superen els beneficis obtinguts per la venda**. Amb este abandonament continu, a l'àmbit geogràfic de custòdia del projecte i zones de producció properes, creix la tala indiscriminada de cítrics, fruiters i vinya, sense cap tipus de relleu de cultiu. L'oportunisme en este cas també està servit i nous models de negoci de venda de llenya creixen com esclata-sangs després de la pluja, baix el lema: *llenya per a hui, fam i fred per a demà*. O almenys esta és la reflexió que creguem hauria de fer-se.

El fenomen deixa al seu pas un mosaic de parcel·les abandonades i talades que, amb la sequera que patim, ja no els queda ni verd.

A la Comunitat Valenciana, este declivi no només afecta els agricultors, sinó també tota la xarxa socioeconòmica que depèn de la seua activitat. La pèrdua de terres de cultiu i de rendibilitat de molts productes, ha tingut un **impacte negatiu, fomentant la desocupació de l'entorn rural**. Moltes

Casa del Chorríco de las Parras

famílies que tradicionalment vivien de l'agricultura s'han vist obligades a buscar altres formes d'ingressos, i sovint això implica el despoblament de les àrees rurals i una concentració creixent de la població en zones urbanes.

Bioterreta custodia agrària naix precisament per frenar el fenomen de l'abandonament de terres i de la pèrdua de valor de l'activitat agrària. Per a tal fi, es val de ferramentes que crea i recupera i que són pròpies de l'entorn, com ara infraestructures vinculades al camp, però també es val d'idees disruptives molt necessàries en plena depressió del sector, creant nous models potents què, ben articulats sabem donen resposta a estes necessitats creixents.

A l'hora d'articular el seu model el projecte s'enfronta a obstacles continus, com la manca de mà d'obra especialitzada, la dificultat per trobar serveis per al maneig de terres —ja que en molts casos impera l'intrusisme dels no professionals— o la manca de desenvolupament tecnològic i d'innovació en eines i maquinària, els hem batejat com els obstacles directes i notoris. Després tenim els silenciosos, els que aparentment ni es veuen ni se senten “obstacles institucionals”, els de les entitats públiques i/o privades, instituts, universitats, col·legis professionals, cooperatives, sindicats agraris, cambres agràries, ajuntaments, etc.

A les nostres comarques crida l'atenció la incapacitat de TOTES les institucions vinculades a l'agro, l'apatia, desgana, desídia que es mira la terra. Una manca de valentia a fer les coses d'una altra manera, com ara gestionar l'ús compartit de maquinària, de planificar la gestió comuna dels cultius, de crear xarxes col·laboratives des de la primera baula de la cadena, a peu de camp.

Les terres sense cultivar i les que estan en vies d'abandonament han de començar a veure's com a minves d'un sistema territorial que no els fa ús, a partir d'aquell moment cal començar a crear sistemes de gestió circular que els puguen donar el valor real que tenen com a font potencial que sempre han estat per alimentar les persones, des d'una ètica social i mediambiental.

Algunes dades rellevants; si l'any 2016 el País Valencià encapçalava el rànquing de terres de cultiu abandonades amb 162.896 hectàrees, l'any passat 2023 es va superar les 173.676 hectàrees, només a la nostra comarca (La Vall d'Albaida) la taxa d'abandó va assolir el 38% i la mitjana a les comarques confrontants (La Costera, Alcoià, La Safor, el Comtat) va ser del 34% amb tendència alcista, la pèrdua de sobirania agrària i alimentària és una trista realitat.

Partint de la iniciativa de custòdia agrària, trobem el desig de fer una crida i anàlisi pel que fa al desenvolupament rural i les perspectives socioeconòmiques a l'entorn del projecte i creiem, rotundament necessari, que des de les institucions, entitats de distint àmbit, vinculades a l'agricultura i al foment local, es treballi en profunditat sobre els següents aspectes:

Una agricultura de zero impacte i de proximitat

Fonamentada en l'equilibri del propi agrosistema, en la vida al sòl, en les pròpies capacitats de resiliència del cultiu per pal·liar plagues i malalties, facilitant l'agricultor a reduir els ensums al camp i minimitzant l'impacte de la pròpia activitat en el medi.

L'observació i acompanyament dels cicles naturals dels cultius en harmonia amb els ecosistemes i els entorns naturals adjacents són els fonaments en què s'hauria d'assentar qualsevol forma d'agricultura a l'actualitat, perquè se sostinga en el temps, per mitigar el canvi climàtic i per preservar la biodiversitat i el sòl com a base indispensable de totes les formes de vida.

Tanmateix, el tresor agrari que suposen les llavors de les varietats tradicionals i el coneixement local pel que fa a les tècniques associades al seu cultiu, troben el seu marc més adient en l'agroecologia, en els mercats locals i en els sistemes alimentaris que trenquen amb l'actual model d'agricultura i d'alimentació industrials, amb unes connotacions tan perjudicials en tots els aspectes: cultural, ambiental, econòmic i social.

Diversificació dels cultius i adaptar-los a les condicions agronòmiques

Esta diversificació pot dotar d'una major resiliència en la distribució i comercialització dels seus productes als agricultors, i redueix la dependència d'un sol tipus de cultiu, garantint una major estabilitat econòmica.

En este aspecte, indicar que “no val tot”, que s'hauria d'optar per cultius adaptats a les condicions ambientals de sequera i calor que patim, motiu pel qual és raonable assumir, que el cultiu de fruiters tropicals, que s'està implantant sense cap tipus de mirament a tot arreu del territori, se suma a l'ecocidi abans esmentat.

Recursos tecnològics i innovació en l'agricultura

Però més enllà de la monitorització satel·litzada, és urgent apostar per maquinària menuda, que s'adapte a les nostres estructures parcel·làries, amb uns marcs de plantació estrets, on es fa impracticable, la mecanització i sistematització de terres amb maquinària gran i pesada, que a més compacta el sòl.

Promoure polítiques agràries ètiques i justes i garantir suport institucional

Per últim i no menys important, este punt trobem urgent que es prenguen mesures per garantir un preu just als agricultors i evitar que els intermediaris obtinguen la major part dels beneficis, que es generen altres models de gestió i distribució de productes i la protecció i posada en valor de les varietats tradicionals.

3.c.- Iniciatives d'èxit en la producció de naturalesa i la sostenibilitat.

Rafa Cambra, *Bodega Rafael Cambra*; **Pablo Calatayud**, *celler del Roure*

https://www.facebook.com/p/Terres-dels-Alforins-100068176495212/?locale=ca_ES

<https://www.valenciarutadelvino.es/territorio/alforins/>

<https://www.rafaelcambra.es/eng/>

<https://alcusses.es>

3.d.- El Mercat del Riurau: crisi global, solucions locals (35')

Josep Gayà Mengual, *director del documental i membre del col·lectiu Mirades*;
Andreu Costa, *productor i President de l'Associació Mercat del Riurau*

<https://colectivomiradas.org/projecte-audiovisual/mercat-del-riu-rau/>

<https://www.mercatdelriurau.org/index.php/historia-del-mercat/>

Corral de Marco

HABITAR EL CAROIG.

Llegat fotogràfic

Alfredo Sanchis Soler¹

Alfredo Sanchis Soler (València, 1930-Ontinyent, 2008) va ser un fotògraf valencià de forta personalitat artística. La seua família es va dedicar al comerç i en aquest ambient que va marcar la seua trajectòria laboral, es va criar Alfredo Sanchis, dedicant tot el seu temps lliure a conrear la Història i la Fotografia, el que ara es podrien descriure com aficions encara que el que realment feia era intentar satisfer la seua enorme curiositat pel món en què li va correspondre viure. De formació autodidacta, la seua trajectòria pública com a fotògraf va començar als trenta anys, quan va aconseguir el segon premi en el Saló Nacional del Foto-Club València el 1960. Cal assenyalar com a anècdota sobre el seu caràcter que no es va identificar en el moment de la manifestació del jurat. Ens trobem per tant, davant d'un autor centrat en els continguts i en el seu treball, poc amant de les vanitats a les que qualsevol artista es veu temptat amb freqüència.

Va participar de manera selectiva en diversos concursos fotogràfics d'àmbit nacional. Aquesta era l'única sortida per als fotògrafs espanyols del tardofranquisme, l'únic sistema per poder donar a conèixer les seves obres en un context materialment pobre i en el qual elements conservadors intentaven mantenir concepcions tradicionalistes sobre les imatges en contrast amb els plantejaments d'una nova generació de creadors com Leonardo Cantero, Gabriel Cualladó, Joan Fontcuberta i el mateix Alfredo Sanchis.

Van ser diversos els seus èxits en els concursos als quals va presentar obres, el 1962 al NEGTOR de Barcelona, el 1963 a certàmens celebrats a Alzira València, Terrassa, Guadalajara i Sant Adrià de Besòs. Des d'aquests moments comença una carrera d'èxits que li proporciona premis anualment en tots aquells concursos fotogràfics als quals presenta les seues obres. Destaquen en aquesta trajectòria el premi d'honor al certamen de Borriana de 1966 o el primer premi del IV Saló Nacional de Fotografia en Color de 1971 o els diversos premis que va obtenir en el concurs "Abella de Plata" de Guadalajara el 1965 i 1971 o el premi d'honor en aquest mateix concurs en 1966, l'únic any en què va tenir caràcter internacional

¹ PIQUERAS JUAN, Jaume; APARICIO GUADAS, pep (2019). 'Habitar el Caroig. Veus i imatges d'un territori; una exposició de fotografia del llegat Alfredo Sanchis Soler', en: *Habitar El Caroig*. Publicacions de l'Institut d'Estudis territorials el Caroig. Enguera.

sent denominat “Abella d’Or” per aquest motiu. Posteriorment, va tenir ocasions per mostrar els seus treballs en exposicions fora de l’àmbit espanyol a Praga i Viena. Cap a 1974 l’activitat pública d’Alfredo Sanchis es trobava en el seu zenit, era en aquests moments un autor reconegut dins i fora d’Espanya.

La relació d’Alfredo Sanchis amb les societats fotogràfiques va tenir amb freqüència un component de cert distanciament el que el va portar a formar l’agrupació “EL Forat” al costat d’altres autors com Enrique Borredà, Pascual Martínez, José Segura i altres. Els autors d’aquest grup informal van reivindicar l’experimentació i la necessitat de fer avançar la fotografia espanyola sostraint del realisme tan agradable al règim. Des d’una posició minoritària, Alfredo Sanchis i els seus companys de “El Forat” van ser pioners en l’obertura de la fotografia espanyola de les dècades finals del franquisme a corrents experimentals d’origen europeu que en moltes ocasions, es vinculaven a la plàstica de les avantguardes pictòriques del període d’entreguerres.

Cap a 1974, coincidint amb les transformacions de la societat espanyola prèvies a la fi del règim franquista, el món de la fotografia artística pateix un procés de professionalització. En aquest moment, Alfredo Sanchis qui va viure la perllongada dictadura des d’una posició de resistència antifranquista, decideix retornar als seus orígens i mantenir la seua relació amb l’art dins de l’àmbit privat. A poc a poc, es va retirar de concursos i certàmens sense deixar per això de crear. Però va quedar la seua obra publicada i la seua empremta en el panorama fotogràfic espanyol. Prova d’això és que avui hi ha fotografies seues en diverses exposicions permanents a museus de prestigi com el Reina Sofia de Madrid o l’IVAM valencià.

cuadernos comarcales

institut de estudis
territoris del carroig

CAROIG
XUQUER

GENERALITAT
VALENCIANA

GENERALITAT
VALENCIANA

FEADER
Fondo Europeo Agrícola
de Desarrollo Rural

